

## WSPOMNIENIE O PROFESORZE JERZYM KALISZANIE

*Można odejść na zawsze, by stale być blisko.*

ks. Jan Twardowski



prof. dr hab. Jerzy Kaliszan  
(22.01.1947–1.10.2019)

Tak niewiele czasu upłynęło od wydania w 2018 roku jubileuszowego tomu czasopisma “*Studia Rossica Posnaniensia*”, poświęconego Profesorowi Jerzemu Kaliszanowi, a tak wiele zmieniło się w środowisku naukowym. Wszystkich dotknęła strata niekwestionowanego autorytetu naukowego.

1 października 2019 roku w wieku 72 lat odszedł od nas prof. zw. dr hab. Jerzy Kaliszan. Jakże symboliczna to data, biorąc pod uwagę fakt, że mówimy tu o wybitnym uczonym, który przez wiele, wiele lat swojej działalności akademickiej kształcił studentów kolejnych roczników studiów filologicznych w Instytucie Filologii Rosyjskiej (od 2016 roku Instytut Filologii Rosyjskiej i Ukraińskiej) Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Profesor od początku związany był ze swoją *Alma Mater*, ponieważ został zatrudniony w UAM zaraz po ukończeniu studiów na kierunku filologia rosyjska w 1972 roku. Już w 1977 roku obronił pracę doktorską *Интернациональные препозитивные морфемы греко-латинского происхождения в современном русском и польском словообразовании*, poświęconą analizie polskich i rosyjskich wyra-

zów złożonych z prepozytywnymi komponentami pochodzenia greckiego i łańskie-  
go, która została opublikowana w formie monografii w 1980 roku.

We wspomnianym tomie jubileuszowym „*Studia Rossica Posnaniensia*” (z. XLIII, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2018) został zamieszczony pełny wykaz publikacji Profesora Jerzego Kaliszana oraz *Słowo o Profesorze Jerzym Kaliszanie*, jednakże w pełni zasadne, a nawet konieczne, wydaje się przybliżenie raz jeszcze najważniejszych publikacji cenionego zarówno w kraju, jak i poza jego granicami wybitnego rusycysty, którego nazwisko zawsze gwarantowało wysoki poziom naukowy publikacji, nie tylko tych, których sam był autorem, ale również takich, które ukazywały się pod Jego redakcją. Głównym obszarem zainteresowań naukowych Profesora było słowotwórstwo polskie i rosyjskie oraz jego związki z systemem fleksji i leksyką obu języków.

Dorobek naukowy Profesora liczy 118 prac. Ten bogaty zbiór zawiera m.in. 7 monografii, 86 artykułów, 2 recenzje i 5 tomów publikacji zbiorowych. W latach 2010–2017 Profesor Jerzy Kaliszan był redaktorem naczelnym cenionego czasopisma „*Studia Rossica Posnaniensia*” wydawanego w Wydawnictwie Naukowym UAM. W tym okresie ukazało się pod Jego redakcją 9 tomów, zawierających wiele interesujących artykułów naukowych z dziedziny rosyjskiego językoznawstwa, literaturoznawstwa i glottodydaktyki.

Z pierwszego okresu działalności naukowej Profesora Jerzego Kaliszana pochodzą m.in. artykuły: *O словообразовательном элементе “микро-” в современном русском языке* (1976), *Препозитивные блоки греко-латинского происхождения как словообразовательные элементы в русском и польском языках* (1977), *К определению словообразовательного статуса некоторых интернациональных препозитивных элементов в современном русском языке* (1979) oraz publikacje wniosków płynących z badań nad zmianami zachodzącymi w prefiksalnych typach słowotwórczych w języku polskim i rosyjskim: *Некоторые наблюдения над ростом агглютинативности в системе префиксального образования имен в современном русском и польском языках* (1979), *О некоторых факторах, свидетельствующих о росте префиксации в системе образования имен прилагательных в современном русском языке* (1979).

W latach osiemdziesiątych Profesor Jerzy Kaliszan skierował swoją uwagę ku zagadnieniom dotyczącym procesu uniwerbizacji oraz dokonującej się równoległe z nim kondensacji semantycznej. Różnym aspektem tych zjawisk poświęcone zostały następujące artykuły, np.: *Процессы семантической конденсации в современном русском языке* (1981), *К уточнению понятия универбации* (1984), *Семантическая конденсация в ее отношении к процессам универбации* (1985). W rezultacie dogłębnych badań we wspomnianym zakresie powstała monografia habilitacyjna *Семантико-конденсационная универбация составных наименований в современном русском языке*, na podstawie której Profesor Jerzy Kaliszan uzyskał w 1986 roku stopień doktora habilitowanego. W kolejnych latach kontynuował podjętą w rozprawie tematykę, publikując dalsze artykuły, m.in.: *Семантико-конденсационная универбация составных наименований в современном русском и польском языках* (1988), *Семантическая конденсация в сфере композиции* (1988), *Семантическая конденсация в аспекте омонимии* (1988), *О границах понятия семантической конденсации* (1989), *Универбизация суфиксальная в языке русском и польском* (1991).

W trakcie następnego okresu działalności naukowej Profesor skupił uwagę na homonimicznych i synonimicznych relacjach w obrębie polskich i rosyjskich derywatów słowotwórczych. Wyniki prowadzonych badań zostały zaprezentowane w kolejnych artykułach naukowych, np.: *Z zagadnień polskiej i rosyjskiej homonimii słowotwórczej* (1988), *Омонимия производных имен существительных в русском языке* (1990), *Rosyjskie homonimy słowotwórcze w sferze denominalnych rzeczowników sufiksalnych* (1993), *О певным типе homonimii derywatów rzeczownikowych w języku rosyjskim i polskim* (1996), *Об одном типе омонимии производных имен прилагательных в русском и польском языках* (1996), *О так называемой словообразовательной омонимии* (1997), *Synonimia słowotwórcza atrybutywnych nazw osobowych w języku polskim i rosyjskim* (1999), *Synonimia słowotwórcza żeńskich nazw osobowych w języku polskim i rosyjskim* (1999), *Словообразовательная синонимия в сфере наименований лиц в русском и польском языках* (1999). Każdemu z badanych zjawisk Profesor poświęcił również osobną monografię. Problematyka homonimii słowotwórczej została przedstawiona w książce *Омонимия производных слов в русском языке* (1997), a kwestie związane z synonimią – w publikacji *Synonimia słowotwórcza rzeczowników w języku polskim i rosyjskim* (2000).

Bogaty i istotny dla dyscypliny dorobek naukowy pozwolił Jerzemu Kaliszanowi uzyskać w 1997 roku tytuł naukowy profesora i w 2001 roku objąć stanowisko profesora zwyczajnego w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Szerokie spektrum zainteresowań Profesora oraz prowadzonych badań z zakresu słowotwórstwa zaowocowało publikacjami kolejnych pozycji naukowych, np.: *О роли словообразования в развитии грамматических процессов (на примере русских имен существительных)* (1998), *О системных связях русского словообразования с грамматикой* (2003), *Глагольный вид и словообразование в русском языке* (2004), *О системном соотношении словообразования и лексики в русском языке* (2005), *On the functional parallelism between word formation and form-building in Russian* (2008) oraz wydaniem monografii podsumowującej rezultaty obserwacji i analiz: *Словообразование и формобразование в русском языке* (2005).

Kilkanaście ostatnich lat eksploracji naukowych Profesor Jerzy Kaliszana poświęcił problematyce homonimii i homografii. Zakrojone na szeroką skalę i bardzo szczegółowe badania w tym zakresie pozwoliły stworzyć Uczonemu fundament teoretyczny dla wieloaspektowych analiz homonimii słowotwórczej w języku rosyjskim. W różnych wydawnictwach i w trzech językach ukazały się liczne artykuły, np.: *Русские субстантивные омографы* (2008), *Русские глагольные омографы* (2010), *Adjective homography in Russian* (2012), *Verbal-substantival homography in Russian* (2013), *Грамматическая субстантивная омография в русском языке* (2013), *Номография лексикально-грамматyczna rzeczowników w języku rosyjskim* (2014), *Омографические триады в русском языке* (2016), *Номография выражений rosyjskich o homonimicznych формах podstawowych* (2017). Zebrany obszerny materiał faktograficzny pozwolił na wydanie w 2015 roku słownika homografów (*Словарь омографов русского языка*). Ostatnią monografią wydaną przez Profesora Jerzego Kaliszana jest pozycja naukowa z 2017 roku *Русские омографы (Номографы rosyjskie)*, stanowiąca ukoronowanie badań nad zjawiskiem homografii we współczesnym języku rosyjskim.

I właśnie tę ostatnią publikację należy przybliżyć potencjalnym czytelnikom nie tylko ze względu na chronologię jej wydania, ale przede wszystkim ze względu na jej wartość merytoryczną, miejsce w językoznawstwie rusycystycznym, a także ze względu na fakt, że znajdujemy w niej odzwierciedlenie charakterystycznego dla Profesora podejścia do materiału badawczego i sposobu prezentacji wyводу naukowego.

Monografia *Русские омографы (Homografy rosyjskie)* to opracowanie o charakterze teoretyczno-metodologicznym, w którym, według słów samego Autora, podejmuje próbę przedstawienia globalnej „charakterystyki zjawisk homograficznych współczesnej ruszczyzny, będących areną skomplikowanych i różnokierunkowych relacji pomiędzy kilkoma płaszczyznami systemu językowego – graficzną, fonetyczną, leksykalno-semantyczną, morfologiczną, słowotwórczą i stylistyczną”. Szczególny rodzaj opozycji homograficznych, jaki stanowią akcentowe homografy rosyjskie, został poddany analizie według różnych kryteriów i w rezultacie Uczony wyróżnił ponad dwadzieścia typów akcentowych homografów ze względu na ich cechy leksykalno-gramatyczne, leksykalno-semantyczne, przynależność do tego samego leksemu lub różnych leksemów, właściwości strukturalno-słowotwórcze, pokrewieństwo leksykalne, liczbę komponentów w szeregu homograficznym itd., co niezwykle istotne, zachowując przejrzystość i logikę wyводу w przedstawianiu tak wielu klasyfikacji.

O otwartości i innowacyjnym podejściu badawczym Profesora świadczy zwrócenie uwagi na istnienie w systemie językowym onomastycznych (onimicznych) akcentowych homografów, a także na możliwość powstawania opozycji homograficznych pomiędzy imionami własnymi i imionami pospolitymi. Z szerokiego ujęcia tematyki wynika również wyodrębnienie akcentowych homografów stylistycznych w odróżnieniu od stylistycznych wariantów akcentowych jednego i tego samego słowa.

Imponująca jest liczba jednostek, na podstawie analizy których wyciągane są wnioski o charakterze kwantytatywnym, a także odnośnie do tendencji związanych ze zjawiskiem homografii akcentowej w języku rosyjskim i obszarach występowania poszczególnych jej rodzajów. Materiał badawczy stanowiło bowiem 49 200 par homografów wewnątrzklasowych (opozycje homograficzne wewnątrz tych samych części mowy) oraz około 4800 par homografów międzyklasowych (opozycje wyrazowe pomiędzy różnymi klasami kategoryalnymi).

Monografia *Русские омографы* różni się od innych publikacji z danego zakresu całościowym, systemowym opisem homografii akcentowej we współczesnym języku rosyjskim oraz szerokim postrzeganiem analizowanego zjawiska. Z jednej strony zapoznaje czytelników z metodologią i teoretycznymi podstawami badań, z drugiej zaś jest skarbnicą przykładów par akcentowych homografów, co przekłada się na aspekt dydaktyczno-praktyczny.

Należy jeszcze podkreślić wcześniej niedoceniany aspekt zakrojonych na szeroką skalę badań homonimii w języku rosyjskim, tzn. możliwość wprowadzenia informacji o różnicach pomiędzy poszczególnymi akcentowymi homografami do różnego rodzaju słowników tworzonych w formie elektronicznej, a także do translatorów. Dzięki rozwojowi technologii informatycznych możliwe stało się wprowadzenie tak wielu różnorodnych informacji o ogromnej liczbie jednostek językowych do różnych lingwistycznych baz danych, co wcześniej ograniczało funkcjonalność tradycyjnych

publikacji. Wyniki badań Profesora dotyczące homografów rosyjskich mogłyby wzbogacić podobne elektroniczne zbiory leksykograficzne.

Oprócz działalności naukowej i dydaktycznej Profesor Jerzy Kaliszan prowadził działalność organizacyjną i piastował wiele stanowisk. Był kierownikiem Studium Zaocznego Instytutu Filologii Rosyjskiej UAM (1986–1987), wicedyrektorem ds. Studentkich Instytutu Filologii Rosyjskiej UAM (1987–1993), wicedyrektorem ds. Nauki Instytutu Filologii Rosyjskiej UAM (1993–2007), prodziekanem Wydziału Neofilologii UAM (1996–2002, 2008–2012), kierownikiem Zakładu Języka Rosyjskiego Instytutu Filologii Rosyjskiej UAM (1991–1996, 2000–2018).

Niezależnie od osiągnięć na polu działalności organizacyjnej, Profesor Jerzy Kaliszan zostanie zapamiętany przez osoby, które miały szczęście z nim współpracować, a przede wszystkim przez wychowanków, jako człowiek o wysokiej kulturze osobistej, niezwykle logicznym podejściu do różnych spraw, jako perfekcjonista, ale również jako osoba z poczuciem humoru, mająca duży dystans do otaczającej nas rzeczywistości. Dla wychowanków Profesor był przede wszystkim wspaniałym Mentorem, wyróżniającym się niezwykle pracowitością i dociekliwością badawczą, wymagającym wiele od innych, ale w pierwszej kolejności od siebie, i nigdy nie szcędzącym czasu na omówienie istotnych kwestii językowych, pozwalających na doprecyzowanie werbalizacji myśli (choćby dotyczyły zmiany w tekście jednej linijki lub jednego słowa). Podobne podejście wyzwalalo w uczniach oraz wychowankach chęć samodoskonalenia się i sprostania oczekiwaniom swojego Nauczyciela, ponieważ wiadomo było, że o kompromisach nie ma tu mowy – jeśli coś zostało napisane, to miało być napisane najlepiej, jak tylko można w określonym kontekście.

Dlatego zawsze, pomimo odejścia, Profesor Jerzy Kaliszan będzie przy nas blisko, pozostanie w naszych sercach i w naszych umysłach, gdyż niejednokrotnie przypomnimy sobie Jego nauki, uwagi, sposób postrzegania zjawisk, a przez to nadal będzie miał wpływ na rozwój badań językoznawczych.

Najlepszemu Mentorowi,  
Najlepszemu Przewodnikowi,  
Najlepszemu Nauczycielowi

dr hab. Jolanta Józwiak, prof. UKW  
dr hab. Katarzyna Kuligowska, prof. UAM  
dr Wojciech Kamiński

JOLANTA JÓZWIAK

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy  
Wydział Językoznawstwa  
Katedra Przekładoznawstwa  
ul. Grabowa 2, 85-601 Bydgoszcz, Polska  
e-mail: jjozwiak@ukw.edu.pl  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0884-821X>

## KATARZYNA KULIGOWSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza  
Wydział Neofilologii  
Instytut Filologii Rosyjskiej i Ukraińskiej  
Zakład Języka Rosyjskiego  
al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań, Polska  
email: katarzyna.kuligowska@amu.edu.pl  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8443-4815>

## WOJCIECH KAMIŃSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza  
Wydział Neofilologii  
Instytut Filologii Rosyjskiej i Ukraińskiej, Zakład Języka Rosyjskiego  
al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań, Polska  
email: kawo@amu.edu.pl  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0675-7712>  
(nadesłano: 31.10.2019; zaakceptowano 4.11.2019)